

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN KIRILGAN YAPISI¹ FRAGILE STRUCTURE OF TURKISH ECONOMY

Emek Aslı CİNEL²

Öz

Türkiye'nin küresel dalgalanmalardan en çok etkilenen ülkelerden biri olması nedeniyle en önemli gündemini ekonomi oluşturmaktadır. 2000'li yıllarda yaşanan küresel krizlerin etkisiyle daralan Türkiye ekonomisi, takip eden yıllarda iyileşme sürecine girse de genel olarak olası dış şoklara karşı kırılabilir yapısını sürdürmektedir. Türkiye ekonomisinin bu kırılabilir yapısının temel nedenini aslında 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte uygulamaya geçirilen yapısal uyum politikaları oluşturmaktadır. Yapısal uyum politikaları ile Türkiye ekonomisinde dışa dönük ve ihracata dayalı sanayileşme stratejileri uygulanmış böylece ithal ikameci politikalarla dış ticaret baskı altına alınmıştır.

Bu çalışmada amaç Türkiye ekonomisi üzerine genel bir değerlendirmede bulunmak, ekonominin kırılabilir yapısının altında yatan nedenleri araştırmak, ortaya koymak ve Türkiye ekonomisinin uzun vadeli ekonomik performansının istikrarlı bir yapıya kavuşmasını sağlamak için önerilerde bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye Ekonomisi, İthalat, İhracat, İstikrar, Kriz.*

Abstract

Because Turkey is one of the countries which are most affected by global fluctuations, economy is the most important agendum of Turkey. Shrank with the effect of the global crises which were experienced in 2000s, Turkish economy maintains its fragile structure against the potential external shocks in general terms even though it proceeded with enhancement in the following years. The main reason for such fragile structure of Turkish economy is in fact the structural adjustment policies which were implemented upon the decision on January 24, 1980. Along with the structural adjustment policies, external and export based industrialization strategies were applied in Turkish economy and thus foreign trade was suppressed through import substitution policies.

The purpose of this study is to make a general assessment on the Turkish economy, research, present the reasons underlying the fragile structure of the economy, and make suggestions to make the long term economic performance of the Turkish economy reach a consistent structure.

Keywords: *Economy of Turkey, Import, Export, Stability, Crisis.*

¹ Bu makale daha önce Kars'ta gerçekleştirilen I. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi'nde 2015 yılında bildiri olarak sunulmuştur.

² Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü , emek.asli.cinel@giresun.edu.tr

1.GİRİŞ

Son yıllarda Türkiye'nin en önemli gündemini ekonomi oluşturmaktadır. Türkiye ekonomisi temel dengelerini 1990'lı yılların başından itibaren kaybetmiş görünmekte ve giderek şiddetlenen bir bunalım süreci yaşamaktadır. Bu sürecin en belirgin özellikleri büyüme ve daralma aralıklarının giderek sıklaşması olarak belirlenmektedir. Ekonomide süreklilik kazanan istikrarsızlık sadece son yıllarda uygulanmakta olan yanlış politikaların sonucu değil, 1980'den bu yana uygulanan denetimsiz uygulamaların sonucudur.

1980 yılı Türkiye ve dünya açısından önemli yapısal dönüşümlerin meydana geldiği bir yıl olmuştur. Küreselleşmenin hızla yankı bulduğu bu dönemde tıpkı diğer dünya ülkeleri gibi Türkiye de ekonomisini dışa dönük sanayileşme politikalarına yönlendirmiş olup bu süreç günümüze kadar süregelmiştir. 1980 öncesi Türkiye ekonomisi kapalı ve ithal ikameci sanayileşme modelinden sonra 1980 sonrası serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmış ve IMF (uluslararası para fonu) destekli bir istikrar programı uygulanması amaçlanmıştır. Bu süreçte büyüme hızının azaldığı ve oldukça dalgalı bir eğilim içerisinde olduğu gözlenmiştir.

Türkiye ekonomisinde genel olarak oluşan bu durum ve ortaya çıkan krizler, etkilerini ekonominin reel kesiminde göstermiş olup üretim kapasitesinin azalması, yeterli istihdamın sağlanamaması ve tasarrufların düşmesi ile sonuçlanmıştır. Özellikle 1980'lerden sonra, küreselleşme ve teknolojik ilerleme sebebiyle yükselen işsizlik, gelir dağılımı adaletsizliği ve yatırım yetersizliği oluşmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye ekonomisinin genel yapısını incelemek, ekonomide mevcut olan sorunları ve bu sorunların nedenlerini ortaya koymak, sorunlara yönelik uygulanan politikaları tartışmak, Türkiye ekonomisinin daha iyi bir yapıya kavuşması için hangi politikaların daha verimli olacağını tespit etmektir. Bu amaçla çalışmada öncelikle, Türkiye ekonomisinin yapısı ortaya konulmaktadır. Daha sonra, 1980 yılından günümüze kadar Türkiye'de uygulanan politikalar genel hatlarıyla incelenerek bu politikaların ne kadar başarılı oldukları tartışılmaktadır. Son kısımda ise genel bir değerlendirme yapılmakta ve çalışma, önerilerin sunulması ile sona ermektedir.

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNİN YAPISI

Türkiye, 1980 öncesi dönemde ithal ikamesine dayalı bir ekonomi politikası izlemiş ve bu doğrultuda öncelikli olarak ithal edilen malların ülke içinde üretilmesi hedeflenmiştir. Kurulumu yeni gerçekleşmiş olan sanayi kolları, uzun süre boyunca gümrük ve benzeri vergilerle korunmuştur. Ekonomide hedefleri oldukça geniş yelpazeye yayılan İstikrar Programı 1980'li yılların ilk döneminde ortaya konulmuş ve 24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu şekilde, ithal ikameci sanayileşme stratejisi bırakılmış, önceliği ihracat olan strateji ön plana çıkarılmıştır. Bu anlamda 24 Ocak 1980 kararları Türkiye ekonomisine getirdiği yenilikler ve açılımlarla ülkemiz ekonomisinin kırılma noktasını oluşturmaktadır. Bu kararlardan sonra Türkiye'nin ekonomi anlayışı değişerek piyasa ekonomisiyle buluşmuştur.

Parasız (1995)'e göre 1980'li yılların ikinci çeyrek döneminden itibaren, Türkiye'de ekonomi politikaları arz yönlü olarak uygulanmıştır. Özel sektörün aktifleştirilmesi amacıyla yapılan vergi

indirimleri nedeniyle ortaya çıkan vergi kayıpları iç ve dış piyasalardan karşılanmaya çalışılmıştır. Ülkede borç yönetimine önem veren politikalar ön plana çıkmıştır. Özellikle 1985 yılı sonrası ülkemizde mali sektörde oluşan farklılıklar, yeni ortaya çıkan finansal araçların arz edilmesi ve hanehalklarına getirilerinin oldukça iyi seviyelerde olması bu politikanın önemini artırmıştır (Parasız, 1995:152).

Türkiye’de 1980’den itibaren ulusal ve uluslararası borç faiz ve anapara geri ödeme zorunlulukları artmıştır (Kirmanoğlu ve Arıkboğa, 2003:463-464). 1990 yıllarında kamu mali disiplinindeki yıpranmanın reel faizleri yükseltmesiyle kamu borç stoku artış göstermiştir (Erdem, 2001:15). 1990 yıllarında görülen dışa bağımlı yapının beraberinde getirdiği büyüme politikaları, iç ve dış sermaye yatırımlarını engellemiş, faizde ortaya çıkan yükseliş ekonomide gerilemeye yol açmıştır (Şahinöz, 2002:44). Bu durumu ortadan kaldırmak için ortaya konulan 1994 yılı istikrar programı yetersiz kalmış ve kriz olmuştur (İyibozkurt, 2001:289).

1994 Krizinde, kamu borçlanma gereğinin büyüdüğü bir aşamada faizlerin düşürülmesi, Türk lirasından kaçışı ve dövize yönelişi başlatmış ve Türk lirası, yabancı paralar karşısında büyük değerler kaybetmiştir. “Döviz kurlarındaki yükselmeler karşısında geri dönmeyen krediler nedeniyle batık krediler yükselmiş, ithalata dayalı işlem yapan ve döviz cinsinden yükümlülükleri bulunan şirketlerin birçoğu iflas etmiştir” (Alp, 2001:679). Bunun neticesinde krizin etkisiyle; döviz fiyatları yükselmiş, faizler çok yükselmiş, olumsuz beklentiler oluşmuş ve sermayede ortaya çıkan kısa vadeli giriş-çıkışlar ekonomiyi sarsmıştır (Sadıklar, 2001:37).

1997 yılında Türkiye’de dış borç, dış açık ve cari açık artmıştır. Kredilerin özel sektöre yönelik olarak sunulması ve böylece özel sektörün bankalara yükümlülüklerinin yükselmesi, yerli paranın aşırı değer kazanmasıyla cari işlemler açığının yükselmesine yol açmıştır. Sermayenin ülkemizden çıkışına bağlı olarak oluşan devalüasyonlar hisse senedi fiyatlarının aşırı düşmesine neden olmuştur. Tayland’da ortaya çıkan kriz küreselleşmenin etkisiyle Türkiye’de de ekonomiye ilişkin güvensizliği beraberinde getirmiş ve ülkemizde de kriz yaşanmıştır.

Türkiye 2000 yılında IMF ve dünya bankasının desteğini alarak enflasyonu düşürmek için gerekli olan politikaları uygulamaktaydı. Aşırı değerli TL, yüksek cari açık/gsmh oranı, yüksek enflasyon, yabancı paraya yöneliş ve devalüasyon Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarını oluşturmaktaydı. Bu sorunlar ortadan kaldırılmadan kalıcı büyüme ve istikrarın sağlanması, enflasyonun sona ermesi olanaksızdı. 2001 krizinden sonra uygulanan makro ekonomik politikalar ekonomiyi iyileştirmiş, ekonomik büyümede daha istikrarlı ve uzun vadeli bir süreç başlamıştır. “Acil eylem planı ile başlayıp mali politikalarla devam eden istikrar programları sonucunda 2002-2007 arasında kesintisiz bir büyüme dönemi yaşanmış, enflasyon ve bütçe açıkları önemli oranda azalmıştır”. Ancak ekonomide ağırlıklı olarak tarım ve sanayi kollarında ortaya çıkan üretim düşüşleri ve çift haneli işsizlik oranları değişmemiştir. Dışa bağımlı ekonomik yapı borçlanmayı artırmıştır (Yüceol, 2014:1).

2008 küresel krizinin etkilerini ekonomide hisseden ülkemizin kırılgan yapısı devam etmiş, şoklar karşısındaki korunmasız yapısını devam ettirmiştir. Üretim olanakları zayıflamış, istihdam azalmış, tasarruflar düşmüş ve gelir dağılımı adaletsizliği yükselerek 2014 yılına girilmiştir (Yüceol, 2014:1).

Türkiye, 2000 ve 2001 yıllarında ortaya çıkan krizlerle kur çapasına dayalı enflasyonu düşürme politikasının sonuç vermemesi ile birlikte yeni bir ekonomi politikasını faaliyete geçirmiştir. İlk olarak

“ulusal program” (Uygur, 2001:36), sonra da “güçlü ekonomiye geçiş programı” (GEGP) olarak ortaya konulan program ekonomide kemikleşen istikrarsız yapıyı sona erdirmeyi amaçlamıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2001: 5).

Türkiye ekonomisi kriz sonrası dönemde istihdamı artıramamış, hızla yükselmekte olan işsizliğe çözüm getirememiştir. 2003-2004 yıllarında ortaya çıkan özel sektör kaynaklı yüksek büyüme istihdama yansımamıştır. Bunun başlıca nedeni uygulanan güçlü ekonomiye geçiş programı olup bir diğer neden de tarım sektörüne yönelik olarak yapılan yapısal reformlardır. Reformlar istihdamın büyük çoğunluğunu yapısında barındıran tarım sektöründen kentlere, hizmet ve sanayi sektörlerine kayışı zorunlu kılmıştır. Sanayi ve hizmet sektörlerinin yeni istihdam yaratma kapasitelerinin yetersiz olması ve tarım sektöründen ayrılan işgücünün bu sektörlerin talep ettiği niteliklere sahip olmaması işsizlik oranının azalmasını önlemiştir.

Türkiye’de 2005-2010 dönemine baktığımızda gerçekleşen enflasyon rakamlarının yüksek olduğu, üretimde yüksek oranlı ve verimli artışların sağlanamadığı, ithalatın halen çok yüksek düzeyde olduğu ve işsizlik oranlarındaki artışın devam ettiği görülmektedir. 2009 yılı ülkemiz için zor bir yıl olmuştur. 2008 yılındaki krizden tüm ülkeler gibi ülkemiz de etkilenmiş ve hedeflenen büyüme rakamına ulaşamamıştır. 2009 ve 2010 yıllarında enflasyonda gerçekleşen rakamın hedefin altında kalmasının esas nedeni küresel krizdir. Küresel krizin bir sonucu olarak tüketim ve harcama kalıplarında önemli derecede düşüşler gündeme geldiği için enflasyon da hedefin altında gerçekleşmiştir. 2010 ve 2011 yıllarında sürekliliği olmayan büyüme hızları yakalanmış olup işsizlik, cari açık, enflasyon kalemlerindeki artışlar sürekliliğini korumuştur. İç ve dış talebi dengelemeye yönelik olarak uygulanan politikalar sonucunda 2012 yılı ve 2013 yılında büyüme hızları yavaşlamıştır.

Türkiye ekonomisinde 2013-2017 dönemini incelediğimizde ekonomide büyümenin arttığı ancak işsizliğin, enflasyonun, kurların, faizlerin yükseldiği ve kişi başına düşen gelirin azaldığı görülmektedir. Yani, büyüme gerçekleşmesine rağmen ekonomide yer alan temel sorunların devam ettiği gözlenmektedir. Ekonominin belirli bir ölçüde kriz yaşadığı kabul edilmelidir.

Tablo 1.Türkiye Ekonomisine Ait Temel Göstergeler

Yıllar	GSYH (Milyar USD)	Kişi Başı Gelir (USD)	Büyüme (%)	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)	Bütçe Dengesi (%)	Cari Denge (%)
2002	231	3.492	6,2	29,8	10,8	-11,2	-0,3
2003	305	4.565	5,3	18,4	11	-8,8	-2,5
2004	390	5.775	9,4	9,3	10,8	-5,4	-3,7
2005	482	7.036	8,4	7,7	10,4	-1,5	-4,6
2006	526	7.597	6,9	9,6	9,5	-0,5	-6,1
2007	649	9.247	4,7	8,4	9,9	-1,6	-5,9
2008	742	10.444	0,7	10,1	12,7	-1,8	-5,7
2009	617	8.561	-4,8	6,8	12,6	-5,5	-2,2
2010	732	10.079	9,2	6,4	10,6	-3,6	-6,2
2011	774	10.444	8,8	10,5	9	-1,3	-9,7
2012	786	10.497	2,2	6,2	9,3	-2,2	-6,1
2013	823	10.822	4,2	7,4	9,6	-1,2	-7,4
2014	800	10.404	2,9	8,2	10,9	-1,3	-5,8
2015	856	10.877	6,1	8,8	10,8	-1	-4,5
2016	857	10.807	2,9	8,5	10,9	-1,2	-4
2017	919	11.760	11,1	11,9	10,2	-1,4	-4,6

Kaynak: TÜİK, IMF (2017)

Tablo incelendiğinde son 15 yılda borç stokunun hızla arttığı görülmektedir. GSYH rakamlarının ve kişi başına düşen gelirin yükseldiği, büyümenin gerçekleştiği, enflasyon ve bütçe açığının ciddi oranlarda düştüğü ortaya çıkmaktadır. Aynı dönemde işsizlik oranları artmakta ve cari açık yükselmektedir. Türkiye bu 15 yılda GSYH'sını ortalama 4 kat, kişi başına gelirini yaklaşık 3 kat artırmıştır. Ortalama olarak yüzde 4,8 oranında bir büyüme oranı yakalamıştır. Enflasyonu ortalama yüzde 10,4'de tutmuştur. İşsizlik oranı ortalaması yüzde 10,7 olarak gerçekleşmiştir. Bütçe dengesini yüzde 3,2'ye indirmiştir. Cari açık ortalaması yüzde 5 olmuştur.

Borçlanmanın arttığı bir ekonomide büyümeyi sürekli kılmanın mümkün olmadığı kuşku götürmez bir gerçektir. Büyümenin düşüş seyrine, işsizliğin artmasına ve enflasyonun yükselişine baktığımızda özel kesim ile hane halkının satın alma gücünün düştüğü, tüketimin azaldığı anlaşılmaktadır.

2000'li yıllardan günümüze kadar Türkiye ekonomisinde göze çarpan temel ekonomik sorunlar; yüksek enflasyon oranı, yüksek cari açık, dış ticaret açığı, ödemeler dengesi, düşük tasarruf oranları, fiyat değişimleri ile ilgili ve geleceğe yönelik belirsizlik, mali sektördeki dengelerin yüksek enflasyon nedeniyle bozulması, borçlanmaya bağlı büyüme artışı, denetimi olmayan rekabet, kredi talebindeki yükselişler, TL değerindeki farklılıklar, dövizdeki istikrarsızlık, yüksek işsizlik oranları ve bankacılık kesimindeki sorunlar olarak gözlenmektedir.

3. TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ

1970'li yıllar sona ererken Türkiye'de ortaya çıkan ödemeler dengesi sorunları sonucunda 1980 yılında 24 Ocak kararları gündeme gelmiştir. Ekonomiye istikrar kazandırmak amaçlanmıştır. Sonraki dönemde tekrar liberal politikalar yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde kambiyo denetimleri azaltılmış, sabit kur rejiminden dalgalı kur rejimine geçilmiştir. KİT'lerin (kamu iktisadi teşebbüsleri) zararları düşürülmüştür. Kamu harcamalarındaki yükseliş karşısında 1980'lerin ikinci çeyreğinden itibaren kamu borçlanmasına ağırlık verilmiş, borçlanma çok yüksek boyutlara ulaşmıştır. Artan açıklar enflasyonu, artan enflasyon faiz oranlarını artırmıştır. Bu durum borç düzeyinin daha da yükselmesine neden olmuştur. 1990'lar ülkemiz için çok zorlu geçmiştir. 1994 yılında kriz yaşayan ekonomi dış destekle krizden kurtulmuş ancak bu kriz ekonomide derin yaralar açmıştır (Eğilmez, 2012a:1).

1990'lı yıllarda uygulanan yanlış ekonomi politikaları sonucunda ülkemiz 2000'li yılların ilk döneminde tekrar krizle karşı karşıya gelmiştir. 2001 yılında görülen kriz ülkemizin geçirdiği en ağır kriz olmuştur. Krize daha çok yüksek oranlı borçlanmalar neden olmuştur. Bu dönemde dış destek ile ayakta kalabilen Türkiye farklı politikalara başvurmuş ve kamu kesiminin yerini özel kesim almıştır. Dalgalı kur rejimi, özelleştirme ve piyasanın karar merci olması gündeme gelmiştir (Eğilmez, 2012a:2).

Merkez Bankası, 1996 ve 1997'de uyguladığı para programlarında yüksek oranlı bütçe açıkları nedeniyle başarılı olamamış, temel görevi olan fiyat istikrarını sağlayamamıştır. Bunun doğal sonucu olarak enflasyon düşürülememiştir. Merkez Bankası kısa vadeli faiz oranlarında ve döviz kurlarında istikrarı amaçlamıştır. Bütçede ortaya çıkan açıkların Merkez Bankası kaynaklarından sağlanması sebebiyle oluşan yüksek oranlı para arzı artışı enflasyonu tetiklemiştir. 1998'de ülkemizde uygulanan para ve maliye politikalarında ciddi farklılıklar görülmüştür. Hükümet yeni bir istikrar programıyla enflasyonu azaltmak istemiştir. Bu sebeple sıkı para ve maliye politikaları gündeme gelmiştir. Bu durum küresel krizin de etkisiyle ekonomide durgunluk yaratmış ve 1999 yılı ilk döneminde üretimi olumsuz yönde etkilemiştir. (Morgil, 1999,157).

2002 yılından günümüze Türkiye'de uygulanan maliye politikaları incelendiğinde ve bütçe açığı /GSYH oranı ile kamu borç stoku /GSYH oranına bakıldığında; bütçe açıklarının yıllar itibarıyla azaldığı ve GSYH'nın %1'ine yakın bir düzeye ulaştığı görülmektedir. Literatürde kabul görmüş tek uluslararası ölçü olan Maastricht kriterlerine göre bu oran %3'ün altında olmalıdır. Diğer taraftan kamu borç stoku /GSYH oranının ilgili dönemde azaldığı, GSYH'nın % 30-35'i arasında bir seviyede olduğu görülmektedir. Bu oranlar bize Türkiye'de uygulanan maliye politikalarının başarılı olduğunu göstermektedir.

2002 yılından günümüze Türkiye'de uygulanan para politikaları incelediğimizde öncelikli olarak Merkez Bankası'nın hedef gerçekleştirmedeki performansına bakmak gerekmektedir. Merkez Bankasının temel amacı fiyat istikrarını gerçekleştirmek ve sürdürmektir. Merkez Bankası bu amacına ulaşmak için enflasyon hedeflemesi politikasını sürdürmektedir. Türkiye ekonomisi için 2000 yılından 2017 yılına kadar olan dönem için enflasyon hedeflemesi sonuçlarına bakıldığında hedef ile gerçekleşen rakamların 2005, 2009 ve 2010 yıllarında birbirine yaklaştığı görülmektedir.

Son 15 yılda Türkiye'de uygulanan maliye politikası başarılı, para politikası ise başarısız olmuştur. Kamu borç stoku azalırken özel kesim borç stoku ve hane halklarının borçluluk düzeyi artmıştır. Bütçe açığının düşürülmesinde sıcak para girişlerinin oldukça etkili ancak kısa vadeli olduğu

için de son derece riskli olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla maliye politikasının başarısının uzun vadeli olup olmayacağı belirsizliğini korumaktadır.

2010 yılından sonra Türkiye’de uygulanan maliye politikası ve makro ihtiyati politikalar haricindeki politikalarda (para politikası, yapısal reformlar, dış politika, sosyal politikalar) başarılı olunamamıştır. Türkiye ekonomisinde yıllardır bir taraftan durgunluğun diğer taraftan yüksek enflasyonun yarattığı sıkıntılar yaşanmaktadır. Dolayısıyla uygulanan ekonomi politikaları yetersiz kalmaktadır. Ekonominin ihtiyaç duyduğu yapısal düzenlemelere geçilememiştir.

Bugün ülkemizde üretim ve istihdamın düşmesi ve buna bağlı olarak işsizliğin artması en önemli sorundur. Ekonominin kırılgan bir yapıda olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle, Türkiye’de ekonominin kırılgan yapısının altında yatan nedenleri ve yürürlüğe girmesi gerekli olan makro ekonomi politikalarını incelememiz yararlı olacaktır.

4. TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ KIRILGAN YAPININ TEMEL NEDENLERİ VE UYGULANMASI GEREKLİ EKONOMİK POLİTİKALAR

Türkiye ekonomisinin bugünkü temel ekonomik sorunları daha önce de söz edildiği gibi düşük büyüme oranı ya da potansiyel büyümenin sürdürülememesi, yüksek cari açık, yüksek bütçe açığı, yüksek enflasyon, yüksek oranlı dış finansman ihtiyacı, vergi yapısının bozukluğu, düşük tasarruf oranları olarak kısaca özetlenebilir.

Türkiye dünyanın en kırılgan beş ekonomisi arasında yer almaktadır. Ülke kırılganlık düzeyi tespit edilirken o ülkenin büyüme oranlarına, faiz seviyelerine, enflasyonuna, cari açığına, bütçe açığına ve yerli paradaki değişime bakılarak değerlendirme yapılmaktadır. Dış yatırımcılar ülkenin riskine göre o ülkeye yatırım yapmaktadırlar. Türkiye, cari açığının (döviz açığının) fazlalığı ve döviz fiyatındaki yüksek dalgalanmalar sebebiyle kırılgan ülkelerin başında yer almaktadır (Uras, 2014).

Büyümenin olmazsa olmazı üretimdir. Ancak Türkiye üretim için gerekli şartları sağlayamamıştır. Üretim için gerekli olan şartlar sırasıyla; enflasyon oranını düşürmek ve ekonomide istikrarı sağlamak, üretimi ithalatı düşürüp ihracatı yükseltecek bir yapıya koymak, ekonomiyi dışa bağımlı yapıdan çekip çıkarmak, tasarrufu yükseltmek, kemikleşen dış ticaret açığı ve cari açığı azaltmak, uluslararası kredileri tüketim ve dış alım için değil, üretimi yükseltmek için talep etmek böylece uluslararası borcu azaltmaktır. Ülkemizde ihracat yapılarak kazanılan dövizden daha fazlası ile ithalat yapılmaktadır. İthalat için harcanılan döviz ile ihracat geliri farkı olan dış ticaret açığı her geçen gün büyümektedir. Döviz gelirleriyle giderleri arasındaki fark döviz açığını yani cari açığı oluşturmaktadır (Uras, 2014).

Cari açığa neden olan ithal ikamesinin geliştirilememesi söz konusudur. Türkiye’de mevcut imkanlarla üretilebilecek olan ürünler daha ucuz olduğu için dışarıdan ithal edilmektedir. Türkiye’de uzun yıllardır çeşitli teşvikler sektörel, ürün bazında ya da bölgesel olarak yapılmaktadır. Ancak bu teşvikler cari açık düzeyini aşağıya çekmekte yeterli olan ithal ikamesini oluşturmaya yönelememektedir. Örneğin Çin’den daha ucuza mal ettiğimiz bir ürünün ithalatına gidilmekte ve sonuçta o ürünün ülkemizde üretimi durmaktadır. Dolayısıyla teşvik sistemi bu durumu ortadan kaldırmaya yönelik olarak işlese yani Türkiye’de bu ürünü daha düşük tutarda üretebilecek imkanları yaratabilsek ithalatımız ve haliyle cari açık rakamlarımız da azalacaktır.

Bir ülkenin uyguladığı uluslararası politika o ülke ekonomisi için oldukça önemlidir. Çünkü dış politika o ülkenin doğrudan yatırımları ve sermayeyi ülke ekonomisine sokabilmesi için anahtar konumundadır. Ülkemizde 1980 yılında ihracata dayalı büyüme stratejisi uygulanmış ve uluslararası ilişkilerin ilerletilmesi hedeflenmiştir. Ülkemizin doğal kaynaklar bakımından çok zengin olmaması ve tasarruf düzeyinin yetersiz olması yatırımlara olan önemi artırıcı etkide bulunmaktadır. Tasarruflar yükseltılarak yatırıma kanalize edilmelidir. Ülkemizde mevcut olan dışa bağımlı büyüme devamlı olarak cari açığın yükselmesine, dış borçların faizinin artmasına ve üretimin zorlaşp daralmasına sebep olmaktadır. İç tasarrufun yetersiz kaldığı Türkiye’de dış finansman ihtiyacının artmış olması ülkemizin kırılgan ekonomilerin başında yer almasına yol açmaktadır.

Diğer önemli husus ülkede yatırımın artırılmasının önündeki engellerin yok edilmesidir. Dışarıdan ülkemize sermaye girişlerinin olması ve büyümeyi sağlayacak seviyeye varması ise ancak ekonomik istikrar ile olasıdır. Ancak ülkemiz maalesef yabancı yatırımcıyı cezpt etme hususunda yetersizdir. Bu durum ülkedeki yatırım seviyesinin yükselmesini büyük ölçüde engellemektedir.

Küresel dalgalanmalar Türkiye gibi ekonomisi güçlü olmayan ülkeleri oldukça yüksek düzeyde etkilemektedir. TL dolar karşısında dünya ülkelerine göre oldukça yüksek düzeyde değer kaybetmektedir. Türkiye ekonomisine uzun vadeli olarak bakıldığında ekonominin iyiye gitmediği gözlenmektedir. Küresel ekonomik dengelerin farklılaştığı bir yeryüzünde bu farklılıklardan en fazla avantaj sağlayacak ülkelerden biri de ülkemizdir. Alt yapısı sağlam olursa ve sıcak para girişli büyüme stratejisi bırakılırsa, Türkiye ekonomisinin güçleneceği şüphesizdir. Üretime katkı sağlayan kamu harcamaları, doğru eğitim ve sağlık politikaları beşeri sermayenin ve mevcut kaynakların verimli kullanımıyla daha sağlam ve sağlıklı bir ekonomik istikrarı getirebilir (Yüceol, 2014: 5).

“Türkiye, artış hızı yavaşlasa da nüfusu artan ve aşırı-plansız kentleşme olgusu ile karşılaşan bir ülke olduğu için sosyo-ekonomik açıdan önemli kararlar alma ya da geleceğe yönelik stratejik önlemler almak zorundadır. Bu yapı içerisinde üretime daha fazla önem verilmesi, istihdam üzerindeki vergi yüklerinin azaltılması, tarımdaki çözümlenin kontrol altına alınması, kaynakların sadece inşaat sektörüne aktarılmaması, teknolojiyi içselleştiren ve katma değeri yüksek ürünler doğrultusunda uzmanlaşma çabasına odaklanması gerekmektedir. Aksi takdirde ne % 10’larda kemikleşen işsizlik oranı ile (gerçekte bu oran çok daha yüksektir) ne de gelir dağılımı dengesizliği ve yoksulluk ile mücadelede başarılı olunması, toplumun bütününün daha fazla refah, hukuk, adalet ve demokrasi taleplerinin karşılanması mümkün görünmemektedir” (Yüceol, 2014: 6).

Türkiye’nin bugünkü ekonomik tablosuna bakıldığında artık kısa vadeli ve günü kurtarıcı çözümlerin yeterli olmadığı gözlenmektedir. Borçlanma ve özelleştirme ile büyüme gerçekleşmektedir. Bu büyümeye süreklilik kazandıracak yapısal reformlar göz ardı edilmektedir. Türkiye’de yapısal reformların hızla uygulanmaya başlanması gerekmektedir. Türkiye’nin son on yılda, 2001 krizi sonrası zorunlu olarak yaptığı bankacılık reformu dışında ciddi yapısal reform yapmadığı gözlenmektedir. Ülkemizin gereksinim duyduğu temel ekonomik reformların en önemlileri şu şekilde sıralanabilir; Dışa bağımlı büyümeden vazgeçilmesi ve cari açığın azaltılması için ülke içindeki tasarrufları yükseltmek ya da üretimin dışa bağımlı olan yapısını bozarak yerli girdilere olan talebi artırmak gerekmektedir. Bu önlemlerin gerçekleşmesi uzun zaman alsa da ekonominin performansı için zorunludur. Ekonominin dışa

bağımlı yapısı giderilip iç talep canlandırıldığı halde reform gerçekleştirilemiyorsa büyüme hızı azaltılmalıdır. Bunun yanı sıra ülkemizde uygulanan vergi sistemine yönelik düzenlemeler de yapılmalıdır. Adaletli bir vergi sisteminin var olması için ön şart dolaysız vergilerin yoğunlukta olmasıdır. Çünkü dolaylı vergiler yoksul kesimden daha fazla oranda vergi alınmasını sağlamaktadır. Dolaylı vergilerin sistem içindeki ağırlığı azaltılırsa dışa bağlı vergi geliri yükselişi de son bulacaktır. Ayrıca ülkemizde boyutları çok yüksek düzeyde olan kayıt dışılık oranı da bu şekilde önlenebilecektir. Bunun yanı sıra enerji maliyetinin düşürülmesi amaçlı ihtiyaç duyulan tasarruf tedbirlerinin de yürürlüğe girmesi şarttır. Ülkemizin enerjiyi dışarıdan temin etmesi nedeniyle cari açık artmaktadır. Dolayısıyla ithalatı düşürücü etkide bulunacak olan tüm bu önlemleri almak olmazsa olmazımız olmalıdır (Eğilmez, 2012b).

Türkiye’de acil olarak uygulanması gerekli olan daha birçok yapısal reform bulunmaktadır. Türkiye’nin ekonomik reformların yanı sıra eğitimden adaletle kadar daha birçok konuda yapısal reformlara ihtiyacı bulunmaktadır.

5. SONUÇ

Türkiye’nin son on beş yıllık dönemdeki ekonomik performansını değerlendirdiğimizde ülkemizin kırılgan beşli grubunda yer aldığı gözlenmektedir. Son beş yılda 2016 yılı hariç potansiyel büyümenin üstünde bir ortalama yakalamasına rağmen diğer ekonomik göstergelerinde herhangi bir düzelme olmadığı görülmektedir. Özellikle işsizlik, enflasyon, faiz, bütçe dengesi ve dış borç stoku/GSYH göstergelerinde bozulmalar söz konusudur. Cari açık dönem dönem düşmüş olmasına karşılık son dönemde yine artış eğilimine girmiş bulunmaktadır. Diğer taraftan döviz açığı 2017 yılı itibarıyla yeniden hızlı bir yükselişe geçmiştir.

Ülkelerin kırılgan beşli grubuna girmelerinin altında yüksek cari açık ve enflasyon oranları ile büyüme seviyelerindeki dalgalanmalar yatmaktadır. Uluslararası alanda egemen olan genişleyici para politikasının uygulanmasının bırakılması halinde bu ülkelerin ekonomilerinin dış finansmanda güçlüklerle karşılaşacakları öngörülmektedir. Türkiye’nin son yıllarda devamlı olarak kırılgan ekonomiler arasında yer alması ülkemize finansman gücünü yaratmakta olup kaynak sağlayıcıların yüksek oranlı faiz talep etmesine yol açmaktadır. Yüksek oranlı faizler ekonomi üzerinde maliyet artırıcı etkide bulunmaktadır. Ülkemizde cari açık düzeyinin ne kadar yüksek boyutta olduğunu dikkate aldığımızda dış finansman ihtiyacımızın çok yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Dış finansman ihtiyacı arttıkça kırılganlık artmakta, dış finansman gereksinimi azaldıkça kırılganlık azalmaktadır.

Türkiye’nin ekonomik göstergelerindeki bozulmalar haricinde uluslararası siyasal ilişkilerde de sorunlu bir konumda bulunması ekonominin kırılganlık seviyesini daha da yükseğe taşımaktadır.

Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu temel ekonomik yapısal reformların acil olarak uygulanması gerekli olanları büyümenin ithalata bağımlı olmaktan çıkarılması, cari açığın düşürülmesi, vergi sisteminin iyileştirilmesi ve tasarrufun artırılmasıdır. Ülkemizin ekonomik yapısal reformların haricinde siyasal ve sosyal reformlara da ihtiyacı vardır. Uzun dönemli çözüm yolu araştırma geliştirme ve beşeri sermayeye değer veren, yatırımları artırıcı kaynağı iç tasarruflar veya doğrudan yabancı sermaye olan bir yapının ortaya çıkmasıdır.

KAYNAKÇA

- Alp, Ali (2001). Bankacılık Krizleri ve Krize Karşı Politika Önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı I*, Eylül-Ekim, 7(41), 675.
- Eğilmez, M. (2012a). *Türkiye’de Ekonomi Politikası Uygulamaları*. <http://www.mahfiegilmez.com/2012/05/turkiyede-ekonomi-politikas-uygulamalar.html>, (Erişim tarihi: 25.06.2015).
- Eğilmez, M. (2012b). *Nedir Bu Yapısal Reformlar*. <http://www.mahfiegilmez.com/2012/01/nedir-bu-yapsal-reformlar.html>, (Erişim tarihi: 25.06.2015).
- Erdem, V. (2001). Türkiye’de Ekonomik Krizler. *Yeni Türkiye Dergisi*, 7(41), 11.
- IMF (2017). *Dış Ticaret İstatistikleri*. Aralık 2017, www.imf.org
- İyibozkurt, E. (2001). Türkiye’nin Ekonomik Krizi ve Çözüm. *Yeni Türkiye Dergisi*, 7(41), 289.
- Kirmanoglu, H. ve Arıkoğlu, A. (2003). *Türkiye’de Kamu Borç Servisinin Bütçe içi Etkileri:1950-2001*. XVIII. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye’de Kamu Borçlanması, Kıbrıs.
- Morgil, O. (1999). Türk Ekonomisindeki Gelişmeler ve Uygulanan Para ve Maliye Politikaları. *Yeni Türkiye Dergisi*, Türk Ekonomisi Özel Sayısı I, Mayıs-Haziran, 27, 157.
- Parasız, İ. (1995). *Kriz Ekonomisi (Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları)*. Bursa, Ezgi Kitabevi.
- Sadıklar, T. (2001). Türkiye’deki Son 20 Yıllık Ekonomik Krizleri Konusunda Bir Değerlendirme. *Yeni Türkiye Dergisi*, 7(41), 35.
- Şahinöz, A. (2002). Türkiye-AB İlişkilerinde Neredeyiz? *İktisat- İşletme ve Finans Dergisi*, Temmuz, 17(196), 13-44.
- T.C. Hazine Müsteşarlığı (2001). *Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı: Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar*. T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlık Matbaası.
- TÜİK (2017). *Dış Ticaret İstatistikleri*. Aralık 2017, www.tuik.gov.tr
- Uras, G. (2014). En Büyük 10’a Girecektik En Kırılgan 5’teyiz. <http://www.milliyet.com.tr/en-buyuk-10-a-girecektik-en/ekonomi/ydetay/1821057/default.html>, (Erişim tarihi: 13.01.2014).
- Uygur, E., (2001). *Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*. Türkiye Ekonomik Kurumu Tartışma Metni, 2001(1).
- Yüceol, H. (2014). Türkiye Ekonomisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme 2014 Yılı ve Sonrası. *Toprak İşveren Sendikası Dergisi*, 103, 8-11.